

Középkori leveleink (Szerk. HEGEDŰS ATTILA, PAPP LAJOS. Bp., 1991. [1992]) teljes anyagának ilyen szempontú megváltatása. Ez az anyag természeténél fogva (a levélírók személyének, nyelvi hovatartozásának ismert volta) sokkal direktebb fogódzót tud adni, mint rejtőzködő természetű kódexeink.

HAADER LEA

Az 1866-os földosztáskor készült onyesti névsor néhány tanulsága

A Kárpátok keleti lábánál, a Tázló, a Tatros, az Ojtoz és a Kászon vizének összefolyásánál található Onyest (Onești) nevű település, amelynek lakossága nagyobb részben katolikus, magyar. A falura az 1950-es években rátelepült az újonnan épült Gheorghiu Dej város, lakosságának jó részét odébb telepítették. 1990-ben a település neve ismét Onești lett, de a mesterségesen létrehozott város továbbra is megmaradt. Az egykori csángómagyar falu épen maradt része ma is ott éli városszéli életét az Ojtoz vize és a nagy, blokkokból álló város között.

Maga Onyest, ez a Báko (Bacău) megyei falu, Moldva legrégebb magyar települései közé tartozik. Első írásos említése 1436-ból való (Onești) s azóta folyamatosan jelen van a dokumentumokban.¹ A falu lakosságának magyar voltáról ugyan csak a XIX. századtól vannak adataink, de LUKÓ GÁBOR nagyon valószínűnek tartja, hogy már évszázadokkal azelőtt magyar lakosságú volt.² JERNEY JÁNOS 1851-ben már arról ír, hogy Onyest lakossága két csángó családot kivéve "mind székely származású, nyelvünket jól beszélő magyar".³ DOMOKOS PÁL PÉTER 1929-ben úgy találta, hogy Onyest lakóinak fele magyar.⁴

A szájhagyomány is tud arról, hogy 1811-ben egy Juráska nevű gróf (bojár) telepeseket hozott Onyestre Erdélyből. Mások is úgy hallották, hogy Nyújtódról és Lenhényből jöttek az onyestiek elődei. "Csépelni jöttek aztán itt maradtak." DOMOKOS PÁL PÉTER 1929-ben beszélt Onyest legöregebb emberével, aki úgy tudta, hogy dédapja Almásról, Háromszékből jött ki.⁵ Ez az ember 1842-ben született, dédapja tehát a XVIII. század utolsó negyedében jöhetett Kézdialmásról. Ugyancsak a szájhagyomány beszéli, hogy a XIX. század második felében magyar bíró volt Onyesten Mózsi P. Péter személyében. Írástudó ember volt, s ő készítette a régi jegyzőkönyvet az 1866-os földosztásról.

Ez a földosztáskor készült jegyzék, írásunk forrása. Az 1960-as évek második felében akadtam rá, az említett bíró egyik leszármazottjánál Onyest faluban. Nagy

¹Onyest történetéről bővebben HALÁSZ PÉTER: Onfalva (Onyest) helynevei. MND. 32 [1983]: 3-10.

²"Nincs okunk feltételezni, hogy e falu lakossága akkor (mármint 1436-ban - H. P.) oláh lett volna." LUKÓ GÁBOR: A moldvai csángók. 1936. 40.

³JERNEY JÁNOS Keleti utazása a magyarok őshazája kinyomozása végett 1. Pest, 1851. 200.

⁴DOMOKOS PÁL PÉTER: Moldvai magyarság. Bp., 1941. 132.

⁵Uo.

becsben őrzött családi emlék ez az írás, nem volt könnyű hozzáférni, még kevésbé lefényképezni. Történelmi dokumentumként is fontos, s most mégis a listában szereplő személynevek miatt adom közre, 60 esztendejét betöltő Hajdú Mihály barátom tiszteletére.

A listát őrző onyesti férfi a következő családi hagyományt fűzte a dokumentumhoz. "1864-ben jött Kuza, s akkor ő aszt ízélte, hogy földet ad a zëmbëreknek. S a földet úgy atta, hogy mejik bírta, mejik ki tutta fizetni. Voltak a pálmások,⁶ akiknek nem volt marhájuk, azoknak 210 perzsinát⁷ attak, az ökrös gazdáknak 4 fálcsát⁸, s az ojanoknak, mint az én apóm, annak attak 8 fálcsát, met négyökrös volt a mósija⁹. Igy monták az öregëk."

Az 1866-ban készült lista összesen 230 személy családi és keresztnévét tartalmazza, jól elkülönítve a katolikus magyarokat (catolici) és görögkeleti moldovánokat (moldovani). Az előbbi csoportba 101, az utóbbiban 128 fő tartozott. Noha nem minden család kapott földet, a lista alapján reálisnak tűnnek azok a becslések, amelyek a múlt század második felében fele-fele arányúnak tartották Onyest magyar és román lakosságát.

A 101 katolikus, tehát magyar neve természetesen nem minden esetben magyar hangzású. Mivel Moldvában nem volt, és azóta sincs hivatalosan elfogadott és engedélyezett magyar névhasználat, inkább az a meglepő, hogy egyáltalában találunk magyar névalakokat. Ez nyilvánvalóan arra vezethető vissza, hogy Mócsi Péter tudott magyarul, s ezért nem törekedett arra, hogy a neveket románosítsa, bár a helyesírása neki is romános. A lista készítésénél nyilván ezt várták el tőle.

A következőkben olvashatjuk a 101 onyesti katolikus magyar teljes névsorát, ahogyan az az eredeti listán következett.

1. Andrei Jitar	16. Mihai Ghiorgh Moise	31. Mihai Pocociur
2. Mihai Bartusu	17. Joji Gh. Moise	32. Joji Janci Moise
3. Andri Bordianu	18. Andrei Essa	33. Anton Gabor
4. Joji Ion Bator	19. Alecze Cheschesu	34. Maria Mihai Sasu
5. Stefan Bordianu	20. Stefan Moise	35. Maria Stefan Gainar
6. Magda Bordianu	21. Stefan sint Moise	36. (Andri Bortus) Andri Petrea Moise
7. Stefan Anton Bucioaca	22. Marten Martina	37. (Ferenț Burdita) Stefan P. Moise
8. Anton Bratescu	23. Anton Moise	38. (Mihai Simon) Stefan P. Moise
9. Janci Moise	24. Ghiorgh Racosu	39. Janos Sasu
10. Mihai Agavrilac	25. Anita Stef. Dobosu	40. Pisteas Sasu
11. Mihai Feri Bucioaca	26. Stef. Stef. Dobosu	41. Joji Bratilean
12. Petrea Moise	27. Ferenț Mariasu	42. Stefan Bordutu
13. Stefan Bucioaca	28. Ghiorghi A. Pișta	
14. Anton Bucioaca	29. Andrei Moise	
15. Petra Gondosu	30. Stefan Andrei Moise	

⁶pálmás 'napszámos' (román).

⁷prajina 'rúd (román földmérték = 36 négyszögöl)'.

⁸falce 'moldvai földmérték = 14,322 négyzetméter'.

⁹mosie 'birtok' (román).

43. Anton Cheschesu	63. Janos Crismar	83. Stefan Ionau
44. Pista Podurariu	64. Anton Badau	84. (Mihai Moror) Stef. Prisecar
45. Stefan Laslau	65. Joji Tenchu	
46. Janosu Gondosu	66. Joji Pirice	85. Janos sînt Seripcar
47. Simon Mico	67. Janosu Bordutu	86. Andri Neamţu
48. Andri Andorco	68. Ileana Petrea Prisecar	87. Ferent Paisu
49. Anton Forcosu	69. Ghiorghii Baci	88. Mihai Neamţu
50. Mihaj Anton Bucioaca	70. Feri Janos Bordutu	89. Ileana Simona
51. Catrina Joji Ficioru	71. Janci Simonu	90. Simon Cadar
52. Stefan Cojocariu	72. Petrea şi Stef. Faravanu	91. Joji Seripcar
53. Andri Cojocariu	73. Stefanu Mesterca	92. Janos Ghiorg Manasu
54. Stefan Imbrea	74. Ghiorghii Vocarasu	93. Andrei Torota
55. Piste	75. Stefan Vocarasu	94. Stefan Harlea
56. Petrea Cheschesu	76. Ferentu Racosu	95. Janos Bobosa
57. Andri Simonu	77. Joji Jitaru	96. Janos Adascaliti
58. Janosu Cheschesu	78. Andri Imbrea	97. Ferent Lucaciu
59. Stefan sînt Gondosu	79. Joji Andri Imbrea	98. (Joji Sticlar) Stef. Prizecar
60. Janosu Feri Bucioaca	80. Mihai Porgaru	99. Treja M. Pargar
61. Alecze Tofanu	81. Catrin Gh. Ceausu	100. Ileana Gg. Ceausu
62. Andri Sînta Moise	82. Janci Baci	101. Andri Cadaru

Az 1866-ban földhöz juttatottak jegyzéke alapján megfogalmazhatunk néhány megállapítást. Pusztá áttekintésre is felismerhetjük, hogy a családnevek és a személynévek számottevő része, több mint egyharmada magyar hangzású, illetve alakú. Csak a legkézenfekvőbbeket emeljük ki.

A családnevek közül a következők tűnnek fel: *Andorca (Andorka), Bator (Bátor), Borduc (Bardóc), Bortus, Bortusu (Bartos), Bucioaca (Buzsak), Cadar, Cadaru (Kádár), Cheschesu (Kecskés), Dobosu (Dobos), Ficioru (Ficsor v. Fecsor), Forcosu (Farkas), Faravanu (Forró), Gabor (Gábor), Gondosu (Gondos), Imbrea (Imbre), Laslau (László), Lucicin (Lukács), Mariasu (Máriás), Mesterca (Mesterka), Mico (Miko), Moise (Mózi, Mojzi), Paisu (Pais), Pista (Pista), Pocociur (Pokocs), Racosu (Rákos), Sasu (Szász), Simon (Simon), Tenchu (Tankó).*

A személynévek közül pedig: *Ferent, Ferent, Feri (Ferenc), Janos, Janosu (János), Janci, Janci (Jancsi), Joji (Józsi), Magda (Magda), Piste (Pista), Treja (Tréza).*

Szembetűnő a magyar nevek becéző alakjának gyakori előfordulása. Ugyancsak több magyar hangzású névvel találkozunk a megkülönböztető (talán ragadvány-) nevek körében is: *Feri, Joji (Józsi), Janci (Jancsi), Janos (János).*

Érdemes megjegyezni, hogy a felsorolt családnevek csaknem fele, szám szerint 26 megtalálható a DOMOKOS PÁL PÉTER által 1929-ben Onyesten készített névsorban

szereplőkkel.¹⁰ Tizennégy családnév pedig előfordul az 1646-1647. évi összeírásban is.¹¹

Településtörténeti szempontból is fontos névtani jelenségre figyelhetünk fel, ha összevetjük a családnévek és a személynevek előfordulási gyakoriságát. A 101-es listában 57 családnévet és csak 20 személynevet találunk, éspedig a következő megoszlásban.

Családnévek: *Moise/Mózsi* (14), *Burduca, Burdut/Bardóc* (7), *Buciuoca* (6), *Chesches/Kecskés, Simonu/Simon* (4), *Gondosu/Gondos, Imbrea/Imbre, Priseclar, Sasu/Szász* (2), *Bartosu, Bortus/Bartos, Baciu, Cadaru, Cadar/Kádár, Dobosu/Dobos, Cojocariu, Jitar, Jitaru, Neamtu, Porgari, Pargar, Racosu/Rákos, Serpcar, Vocarasu* (2), *Adascaliti, Agavrilac, Andorca/Andorka, Badu, Bator/Bátor, Bobosa, Bratesen, Bratilaunu, Ceafsu, Cesusu, Crismar, Essa, Faravanu, Ficioru/Ficsor, Forcosu/Farkas, Gabor/Gábor, Gainar, Harlea, Ionan, Laslau/László, Lucaciu, Manasu Mariasu/Máriás, Martina, Mesterca/Mesterke, Mico/Miko, Moror, Paisu/Pais, Pirice, Pista/Pista, Pocociur, Podurariu, Sechelu/Székegy, Sticlar, Tenchu/Tanko, Tofanu, Torota* (1).

Személynevek és ragadványnevek: *Stefan* (20 és 4), *Andrei, Andri* (14 és 2), *Janosu/János* (10 és 1), *Joji/Józsi* (10 és 1), *Mihai* (10 és 1), *Anton* (7 és 2), *Ferent, Ferentu, Feri/Ferenc* (6 és 2), *Ghiorgh, Ghiorghi* (4 és 5), *Petra, Petrea* (4 és 4), *Ileana* (3), *Janci/Jancsi* (3 és 1), *Pistea/Pista* (3), *Alecze* (2), *Catrin, Catrina* (2), *Maria* (2), *Simon* (2), *Anita* (1), *Magda* (1), *Marten*, (1), *Treja* (1).

Az onyesti katolikus magyarok 1866-os listája szerint a leggyakoribb családnév akkor a *Moise/Mózsi*, gyakorlatilag minden hetedik családot így neveznek. Fele ilyen gyakoriságú a *Barduta, Bortud/Bardóc* család, ezt követi a *Buciuoca*, majd a *Cheschesu/Kecskés* és a *Simon*. Mintegy 3 százalékkal szerepel a *Gonodosu/Gondos*, az *Imbrea/Imbre*, a *Priseclar* és a *Sasu/Szász*. Ezt követi még 11 olyan családnév, amely kétszer fordul elő a jegyzékben. Az összes többi családnév, szám szerint 37, mindössze egyszer szerepel a listán.

A személynevek jóval kisebb mértékben szóródnak. Az onyesti csángók közül 1866-ban minden ötödik *Stefan*, vagyis *István*, minden hetedik *Andrei* vagyis *András*, minden tizedik *Janosu* vagyis *János*, *Joji* (tehát *József*), illetve *Mihai* (*Mihály*), és így tovább. Mindössze négy olyan keresztnévet találunk, amely egyetlen egyszer fordul elő. A földosztás szempontjából készült lista természetesen a családfők neveit tartalmazza, ezért a személynevek között mindössze hat női nevet találunk.

A családnévek és a keresztnévek szóródása közti eltérés részben nyilván erre a körülményre vezethető vissza. Mégis föl kell figyelni arra, hogy a 101 családból álló listán csak egy családnév fordul elő 10 százaléknál gyakrabban és mindössze öt családnév szerepel 4 százalékot meghaladó gyakorisággal. Ezzel szemben 37 családnév csak egyszer, 11 pedig csak kétszer fordul elő. A családnévek ilyen csekély gyakorisága arra enged következtetni, hogy a múlt század derekán jelentős számú magyar népesség költözhetett Onyestre, minden bizonnyal Erdélyből. A magyar

¹⁰DOMOKOS PÁL PÉTER: i. m. 130-1.

¹¹HAJDÚ MIHÁLY, Az 1646-47. évi Bandinus-féle összeírás névstatistikái. MSZA. 30 [1980].

alakú, vagy románosított formában írt családnevek sokfélesége azt mutatja, hogy nem is egy helyről, hanem többféle vidékről történt a vándorlás. A listán szereplő nevek összehasonlító elemzése talán arra is választ adhatna, hogy zömükben honnan érkezhettek Onyest új telepesei.

HALÁSZ PÉTER

Kézd ürügyén

Jelen írás egy konkrét esetről indul ki, és oda is tér vissza. Valójában azonban másról szól: a tipológia alkalmazhatóságának esetleges nehézségeiről.

BENKÓ LORÁND meggyőzően indokolja (Emlékkönyv Rácz Endre születésének hetvenedik évfordulójára. Szerk. KOZOCSA SÁNDOR és LACZKÓ KRISZTINA. Bp., 1992. 42–5), miért nem lehet a *Keszi* törzsnév a *Kézd* helynév alapja. Hangtörténeti és morfológiai bizonyítása alapján nem kétséges: *Kézd* neve nem a *Kesziből* származik. Továbbgondolandónak tartom azonban BENKÓÉNEK a névtani tipológián alapuló okfejtését. Nézzük szó szerint, mit ír: "Abban a vonatkozásban azonban már komoly kétség merülhet föl, hogy *Kézdi szék*, valamint a *kézdi székelyek* nevében a megelőző »alapr név« *Kézd* csak és kizárólag helységnév-e, illetőleg hogy eredetileg helységnév volt-e valóban, csupán azért, mert itt van ily nevű helység. Erős meggondolásra utal ugyanis több körülmény. Mindenekelőtt az, hogy *Kézd* helység az azonos nevű víz (*Kézdi-patak*) mellett fekszik, s ilyen esetekben – mint ezt jó régen részletesen kifejtettem (MNy. XLIII, 259–63) – rendszerint a víznév szokott elsődleges lenni, az -i képzős »fordított irányú« névtani helyzet csak látszólagos." A többi – eme idézet után következő – "meggondolásra utaló körülmény" igazságvoltát nem vitatva, az idézetnek csupán az utolsó mondatával foglalkozom, mivel úgy ítélem meg, hogy érdemes az alaposabb körüljárásra, már csak azért is, mert BENKÓ az általa említett helyen egyetlen -i képzős folyóvíznevet sem említ.

Kétségkívül igaz az az állítás, hogy azonos nevű helységnév és víznév viszonyában alapvetően a víznév az elsődleges. Számos példával igazolhatjuk ezt. Így a BENKÓ által idézett *Gagy* (bár ezt a FNESz. másképp etimologizálja) és *Küsmöd* (MNy. 43 [1947]: 262) mellett a *Nyitra*, *Zsitva* ~ *Zsikva*, *Tapolca*, *Hidegvíz*, *Gyöngyös*, *Hévíz*, *Rába* ~ *Raab* 'Győr' stb. mutatják. A *Kézdi-patak* – *Kézd* példa azonban nem sorolható ebbe a típusba. Csak akkor sorolhatnánk ide, ha a *Kézdi-patak*-ot csupán *Kézd*-nek neveznék.

BENKÓ LORÁND idézett írásából, de még inkább a MNy. 44 [1948]: 98–9. lapokon levő tanulmányából kitűnik: mindig okkal gyanakodhatunk egy eredeti víznév → helynév → helynév + -i képzős víznév folyamatra, ha:

1. a víznév eredetibb voltát jelentéstani érvek támogatják;
2. ha a vizet a névadó helységen felül is ezzel a névvel nevezik;